

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ Τῇ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

Σχεδιασμός καὶ πραγμάτωσις εἶναι τὰ δύο στάδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα διέρχεται κάθε δημιουργία, ἀκόμη καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν πλατωνικὴν θεώρησιν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ J. Moreau εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ (1), διότι ἀκριβῶς στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς χωρίου τοῦ Τιμαίου, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν ἐπιδέχεται. Ἐὰν ὁ κόσμος εἶναι ὥραϊος, γράφει ὁ Πλάτων, καὶ ἐὰν ὁ δημιουργὸς εἶναι καλός, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς στρέφει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ αἰώνιον πρότυπον. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδὲ κἂν νὰ ὑποτεθῇ ἐπιτρέπεται, θὰ προσέβλεπε πρὸς ἓνα πρότυπον ποῦ προέρχεται ἀπὸ μίαν γένεσιν. Ἀντιθέτως, εἶναι ἀπολύτως προφανὲς δι' ὅλους ὅτι ὁ δημιουργὸς ἐθεάσθη τὸ αἰώνιον πρότυπον, ἀφοῦ ὁ κόσμος εἶναι τὸ ὡραιότερον γέννημα, ὁ δὲ δημιουργός, τὸ τελειότερον ὄλων τῶν αἰτίων (2). Ἡ τελοκρατία τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ ἄποψις αὐτὴ ἔχει μίαν αἰτιοκρατικὴν συνιστώσαν: τὸ καλύτερον μόνον ἀπὸ τὸ καλύτερον δύναται νὰ προέλθῃ ἢ ποιότης δηλαδὴ τοῦ ἀποτελέσματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ αἰτίου τὴν ποιότητα (3). Μεταξὺ τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος παρεμβάλλονται τὰ στάδια τοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τῆς πραγματώσεως (4). Τὸ δεύτερον ἀπὸ τὰ στάδια αὐτὰ καταλήγει εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δημιουργήματος, τὸ πρῶτον ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὸ ἰδεατὸν πρότυπον τὸ ὁποῖον ὁ δημιουργὸς ἔχει ὑπ' ὄψει.

1. Πβ. J. Moreau, *La construction de l'pidéalisme platonicien*, Paris, Boivin, 1939, σσ. 252 κ.ἐξ.

2. Πβ. Τιμ., 29a. Πβ. E. Moutsopoulos, *La musique dans l'oeuvre de Platon*, Paris, P. U. F., 1959, σ. 355, καὶ *Plato's ontology of art*, *Diotima*, τ. 2, 1974, σσ. 10 κ.ἐξ.

3. Πβ. Τιμ., 27c - 28a.

4. Πβ. J. Moreau, *L'âme du monde de Platon aux Stoïciens*, Paris, Les Belles lettres, 1939, σσ. 39-42.

“Οτι τοιαύτης μορφῆς εἶναι ἡ σχέσις μεταξύ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος, καὶ μεταξύ σχεδιασμοῦ καὶ πραγματώσεως, νοουμένων ὡς δύο διακεκριμένων φάσεων τῆς αὐτῆς δημιουργικῆς διαδικασίας, τονίζεται ἤδη εἰς τὴν πλατωνικὴν Πολιτείαν, ἔνθα ἐκτίθεται ἡ διαφορὰ ποὺ χαρακτηρίζει τὸν σοβαρὸν ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν τεχνίτην: ὁ πρῶτος ἐμπνέεται ἀπὸ ἰδεατὰ πρότυπα σταθερά· ὁ δεῦτερος ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπομίμησιν προηγουμένως ὀρθωθέντων ἔργων τῶν ὁποίων μάλιστα τὰς μορφὰς ἐνίοτε διαστρέφει χάριν ἐξαπατήσεως τοῦ θεωροῦ τοῦ ἀποβλέποντος μόνον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τέρψιν⁽¹⁾.

Ἡ διαστροφή αὕτη, ἐπὶ πλεόν, δὲν καθίσταται δυνατὴ χωρὶς τὴν προσφυγὴν εἰς τὸ μὴ ὄν τὸ ὅποιον καὶ θὰ ἐκφράσῃ⁽²⁾. Τέλος, ὁλόκληρος αὕτη ἡ θεωρία τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς τὸν Πλάτωνα ἡ ἀποστροφή του πρὸς τὰς καλλιτεχνικὰς ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς του εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς⁽³⁾, ἀποστροφή ποὺ ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὰ παλαιὰ κλασσικὰ δεδομένα⁽⁴⁾ ἐγκαταλείπονται χάριν μιᾶς ἀμφιβόλου ἀξίας ἀγρυπτικῆς τάσεως τῶν νεωτεριστῶν δημιουργῶν⁽⁵⁾, εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν της εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς κατὰ τρεῖς βαθμίδας ἀποστάσεως τοῦ δημιουργήματος τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἀπώτατον πρότυπόν του (τὸ ἰδεατὸν πρότυπον· τὸ πρᾶγμα· τὸ ἀπεικασμα)⁽⁶⁾.

Ὁ τέλειος δημιουργὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατορθώνει ἡ πραγμάτωσις τοῦ δημιουργήματος νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν σχεδιασμόν του. Ὁ δημιουργὸς τοῦ Τιμαίου δὲν εἶναι τέλειος· εἶναι ἀπλῶς ὁ καλύτερος δυνατός. Ἡ δημιουργικὴ διαδικασία τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἀκολουθεῖ προϋποθέτει μίαν συνεχεῖ διαλεκτικὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ σχεδιασμοῦ εἰς τὸ στάδιον τῆς πραγματοποιήσεως, καὶ τάναπαλιν(?). Ἐδῶ, τὰ δύο στάδια δὲν ταυτίζονται, ἀλλὰ συμφύρονται. Χαρακτηριστικὴ μάλιστα εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ δημιουργοῦ νὰ ἐξαντλήσῃ τὰς δυνατότητας ποὺ τοῦ

1. Πβ. Πολιτείας Γ', 596b - 598b.

2. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Περὶ τῆς ὀντολογικῆς ὑποστάσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ Σοφιστῇ τοῦ Πλάτωνος, Ἀθηνᾶ, τ. 62, 1958, σσ. 369-378.

3. Πβ. Ρ. - Μ. Schuhl, Platon et l'art de son temps (arts plastiques), Paris, Alcan, 1933, σ. 122 καὶ σημ. 1. Πβ. Ε. Moutsopoulos, La musique dans l'oeuvre de Platon, σ. 290.

4. Πβ. Νόμ. Β', 668b.

5. Πβ. Νόμ. Ζ', 799e-800a καὶ 812b-d.

6. Πβ. Πολιτείας Γ', 596 d-e.

7. Πβ. Ε. Moutsopoulos, Le caractère dialectique de l'idée d'âme du monde chez Platon, Πρακτικά Στ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Κλασσικῶν Σπουδῶν, Μαδρίτη, 1974.

παρέχει τὸ εἰς τὴν διάθεσίν του ὑλικόν. Πράγματι, τὸ ὑλικόν αὐτὸ εἶναι μία μᾶζα ποὺ προκύπτει ἀπὸ μίαν πρώτην μεῖξιν τοῦ ἀδιαίρετου καὶ τοῦ διαίρετου, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, μεταξὺ τῶν καί, ἐν συνεχείᾳ, πρὸς τὸ προϊόν τῆς πρώτης ἐκείνης μεΐξεως⁽¹⁾.

Τὸ ὑλικόν αὐτὸ ποὺ συνέχεται ἀπὸ ἓνα δεσμὸν ἀκατάλυτον, ἀφοῦ διπλῶς περιέχει τὰ συνιστῶντα αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ⁽²⁾, ὑπόκειται εἰς μίαν μορφοποίησιν συμφῶνως πρὸς τὸν προηγηθέντα σχεδιασμὸν ὁ ὁποῖος, πάντως, ἐξακολουθεῖ ν' ἀναθεωρῆται κατὰ τὸ στάδιον τῆς πραγματώσεως.

Τὸ τελευταῖον αὐτὸ προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ πραγμάτων δὲν γίνεται εἰς ἓνα μόνον στάδιον, ἀλλ' εἰς πολλὰ καὶ διαδοχικά⁽³⁾: ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν μᾶζαν ἀποσπῶνται τμήματα τὰ ὅποια τοποθετοῦνται εἰς ἀναλόγους πρὸς τὸ μέγεθός τῶν ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων. Τὰ δημιουργούμενα διαστήματα καλύπτονται ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τμήματα νέα. Καί, τέλος, τὸ ὑπόλοιπον τῆς μάξης κατανέμεται καὶ αὐτὸ καταλλήλως, ὥστε, ἐν τέλει, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁλόκληρον τὸ ἀρχικόν ὑλικόν νὰ ἔχῃ χρησιμοποιηθῇ⁽⁴⁾, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ διαστήματα νὰ ἔχουν καταστή ἐλάχιστα «λείμματα»⁽⁵⁾, ὑπόλοιπα ἀκάλυπτα. Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν προβλημάτων ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν διαδικασίαν αὐτὴν⁽⁶⁾, τὸ συμπέρασμα τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ δημιουργὸς χωρεῖ εἰς τὴν ὀρθωσιν τοῦ ἔργου του διεπόμενος ἀπὸ πνεῦμα οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομία αὐτὴ νοεῖται τόσον ὡς πρόθεσις συνειδησιακὴ ὅσον καὶ ὡς ἐπίτευγμα ἀντικειμενικόν, ἥτοι ὡς χαρακτήρ αὐτοῦ τούτου τοῦ δημιουργήματος. Τίθεται δηλαδὴ πρόβλημα πλεγματικῶν σχέσεων ποὺ συνιστοῦν πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐντάσσεται ἡ δομὴ τοῦ ἔργου. Δομικὴ λοιπὸν εἶναι κυρίως ἡ προβληματικὴ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ, δομοκρατικὴ δὲ θὰ ἔδει νὰ εἶναι καὶ ἡ μέθοδος ἀντιμετωπίσεώς της.

1. Πβ. Τίμ., 35d-37d. Πβ. F. M. Cornford, *Plato's Cosmology*, London, 1937, σ. 61.

2. Πβ. P.-M. Schuhl, *Δεσμός*, *Mélanges A. Diès*, Paris, Vrin, 1956 σσ. 233-234, καὶ *Études Platoniciennes*, Paris, P.U.F., 1960, σσ. 81-84.

3. Πβ. Τίμ., 37d κ.ἐξ.

4. Πβ. E. Moutsopoulos, *Masse et intervalle chez Platon*, XIVth International Congress of the History of Science, Abstracts, Tokyo, 1974, σ. 40.

5. Πβ. Τίμ., 36b. Πβ. E. Moutsopoulos, *La Musique dans l'oeuvre de Platon*, σσ. 370-371.

6. Πβ. L. Robin, *Études sur la signification et la place de la physique dans la philosophie de Platon*, Paris, 1919, σ. 42, Πβ. A. Ahlvers, *Zahl und Klang bei Platon*, Bern, Haupt, 1952, σσ. 42-43.

Ὡστόσο, ὅ,τι κυρίως ἀναφύεται ἐδῶ εἶναι τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντος εἰς τὴν πλατωνικὴν διανόησιν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ὅρος οἶκονομῶ, μὲ τὴν σημασίαν τῆς διευθύνσεως τῶν τοῦ οἴκου, ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Σοφοκλεῖ⁽¹⁾. Ἀπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν ἀρχικὴν σημασίαν ἕως τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ὁ ὅρος αὐτὸς καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν συναφεῖς ὅροι ἀποκοτῶν παρὰ Πλάτωνι ἢ μετάβασις εἶναι σχετικῶς ὁμαλή. Διεύθυνσις τῶν τοῦ οἴκου συνεπάγεται χρηστὴν καὶ ἀποδοτικὴν διαχείρισιν τῶν μέσων, χρηματικῶν καὶ ἄλλων, ποῦ εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς τοῦτο, ἀποφυγὴν δηλαδὴ τῆς σπατάλης, φειδῶ ἐν γένει τῶν μέσων αὐτῶν⁽²⁾. Οὕτω νοούμενος, ὁ ὅρος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας⁽³⁾. Ἰδιαιτέρως, τὴν σημασίαν αὐτὴν ὁ ὅρος ἀποκτᾷ εἰς τοὺς πλατωνικοὺς Νόμους⁽⁴⁾. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον τῶν συναφῶν ὁρῶν μετατοπίζεται πρὸς δύο διαφορετικὰς κατευθύνσεις. Ἡ μία ἀφορᾷ εἰς τὸν συσχετισμὸν τῶν πρὸς τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς ἐννοίας τῆς οἰκονομίας, ὡς «χρηματιστικῆς» ἰκανότητος· ἡ ἄλλη, εἰς τὸν συσχετισμὸν τῶν, θετικὸν ἢ ἀρνητικόν, πρὸς τὰς διαφόρους ἰκανότητας τὰς ὁποίας προϋποθέτει ἡ ἄσκησις τῆς πολιτικῆς.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἡ ἐννοία τῆς οἰκονομίας συνδυάζεται πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ χρηματισμοῦ. Καὶ εἰς τὴν μὲν καὶ εἰς τὴν δὲ ἀναγνωρίζεται μία σημασία προσπαθείας προσλήψεως στοιχείων καὶ χρησιμοποίησεως μέσων προσφερομένων πρὸς τοῦτο εἴτε ἀφ' αὐτῶν εἴτε κατόπιν ἐξαναγκασμοῦ, χάριν ἐμπλουτισμοῦ ἐνὸς ὑλικοῦ ἢ νοητοῦ ταμείου συμφώνου πρὸς τὴν ἐκάστοτε φύσιν τῶν, καὶ δυναμένων νὰ θεωρηθῇ ὡς περιέχοντος ἀγοθὰ εἴτε εἰς αὐτὸ συσσωρευόμενα εἴτε ἐξ αὐτοῦ διατιθέ-

1. Πβ. Ἡλέκτραν, στ. 190.

2. Πβ. Λύσιν, 209d, καὶ Φαῖδρ., 256e.

3. Πβ. Ἀπολογ., 36b, Πολιτείας Γ', 407b καὶ ΣΤ', 498a. Νόμ. Α' 634c. Διὰ μίαν μεταβατικὴν σημασίαν, πβ. Νόμ., Γ' 682d, 694c· Δ', 712c· Ε', 729d-747a· Ζ' 809c, 819c. Παρ' Ἀριστοτέλει ἡ ἐννοία δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν μόνον ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ (πβ. καὶ Πολιτ., Ι, 3, 1253b 13· ΙΙΙ, 18, 1288 a 35· Ἡθ. Νικ., VI, 8, 1142a 10), ἀλλ', ὅπερ σημαντικώτερον, καὶ ἐπὶ τοῦ βιολογικοῦ (πβ. Περί ζῴων γεν., ΙΙ, 744b 18-21), ἥτοι μὲ μίαν σημασίαν τελοκρατικὴν. Ὅτι ἤδη παρὰ Πλάτωνι ὑπάρχουν σαφεῖς, πρὸ τοῦ γράμματος, ἐνδείξεις μιᾶς τοιαύτης ἐκδοχῆς, φαίνεται ἀπὸ τὸν ρυθμιστικὸν αὐτόματον μηχανισμόν τῆς συνειδητοποιήσεως τῶν αἰσθημάτων, τοῦ ὁποίου μνημονεύει ἡ σχετικὴ πλατωνικὴ θεωρία ποῦ ἐκτίθεται εἰς τὸν Τίμαιον. 67a, 80b. Πβ. E. Moutsopoulos, Psycho- and Bio-Cybernetics in Plato's Acoustics and Theory of Education, Πρακτικά Ζ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Κυβερνητικῆς, Namur, 1973.

4. Πβ. Νόμ. Γ', 694a.

μενα. Ὁ χρηματισμός, κατὰ ταῦτα, θὰ σημαίνει τὴν συστηματικὴν ἐμπορικὴν δραστηριότητα τὴν ὁδηγοῦσαν εἰς συσσωρευσιν τῶν μέσων, ἐνῶ ἡ οἰκονομία, τὴν συστηματικὴν φειδῶ εἰς τὴν διάθεσιν τούτων. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ νόημα τῆς συχνῆς συνυπάρξεως τῶν δύο ὄρων εἰς πολλὰ πλατωνικά χωρία διήκοντα χρονικῶς ἀπὸ τὴν πρώϊμον περιόδον τῆς συγγραφικῆς δημιουργίας τοῦ φιλοσόφου⁽²⁾ μέχρι καὶ τῆς περιόδου τῆς ὀριμότητός του⁽³⁾. Τὸ τεκμήριον, ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ πού χαρακτηρίζει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀκριβῶς μία ἀπόχρωσις αὐστηρᾶς περισυλλογῆς συνδυαζομένης πρὸς μίαν ἐξαντλητικὴν ἀναζήτησιν ἀναπληρωτικῶν μέσων χάριν ταμιεύσεως αὐταρκειάς.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν πάλιν, ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομίας συνδύζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, εἰς τὸ σημείον τοῦτο, ὅτι ἡ νέα αὕτη σύνδεσις ἐμφανίζεται μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν φιλοσοφικῆς συνειδήσεως, ὅταν δηλαδή, ὑπερώριμος πλέον, θέτει, εἰς τοὺς λεγομένους μεταφυσικούς του διαλόγους (ἀπὸ τὸν Παρμενίδην καὶ ἐξῆς)⁽⁴⁾, ὑπὸ κριτικὴν θεώρησιν τὰς προηγουμένας ἀντιλήψεις του ὡς πρὸς τὰ «ὄντως ὄντα», τὰς Ἰδέας, τῶν ὁποίων τὴν θεωρίαν εἶχεν ἐκθέσει εἰς τοὺς διαλόγους τῆς ὀριμότητος. Ὅπως δὴποτε, ἡ νέα αὕτη ἀποψις ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀποψιν πού εἶχεν ἐκτεθῇ εἰς τὴν Πολιτείαν, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ οἰκονομία ἐθεωρεῖτο μία ἀπασχόλησις ἰδιωτικῆς φύσεως, ἀντίθετος ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν τῶν «φυλάκων» μὲ τὰ «κοινά»⁽⁵⁾. Συγκεκριμένως, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ὅπως καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας συναφεῖς, ἡ οἰκονομία λογίζεται ἀπασχόλησις δευτέρας τάξεως, καὶ συνδέεται ὡσαύτως πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ «δεσπότης», δηλαδή τοῦ ἔχοντος τὴν φροντίδα οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων καὶ τὸν φόρτον τῆς διοικήσεως τῶν ἰδιωτικῶν προβλημάτων. Ἐνδεικτικῶς καὶ μόνον, λόγῳ ἀμφισβητήσεως τῆς γνησιότητος τοῦ διαλόγου⁽⁶⁾, δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ σύνδεσις τῶν δύο ὄρων εἰς τοὺς Ἀντιραστάς⁽⁶⁾.

1. Πβ. λ.χ. Ἀπολ., 36d: «χρηματισμοῦ τε καὶ οἰκονομίας».

2. Πβ. λ.χ. Φαῖδρ., 248d: «ἢ τινος οἰκονομικοῦ ἢ χρηματιστικοῦ», καὶ Πολιτείας ΣΤ', 498a: «τὸ μεταξύ οἰκονομίας καὶ χρηματισμοῦ».

3. Πβ. P. M. Schuhl, L'oeuvre de Platon, Paris, Flammarion, 1954, σσ. 117 κ.εξ.

4. Πβ. Πολιτείας Γ', 417a: «οἰκονόμοι καὶ γεωργοὶ ἀντὶ φυλάκων ἔσονται».

5. Πβ. W. Werner, De Anterastis dialogo pseudo-platonico, Daimstadt, 1912, καὶ J. Souilhé, La notion platonicienne d'intermédiaire dans la philosophie des dialogues, Paris, Alcan, 1919, σσ. 117-128.

6. Πβ. ἀνωτ., 138c, «οἰκονόμος ... καὶ δεσπότης».

Περιέργως ὅμως, εἰς τὸν αὐτὸν διάλογον καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ αὐτοῦ χωρίου, αἱ ἔννοιαι τοῦ «οἰκονόμου» καὶ τοῦ «δεσπότου» συνδέονται πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ «πολιτικοῦ»⁽¹⁾. Τὸ δὲ περιεργότερον ὅλων εἶναι ὅτι ἀνάλογος ταυτιστικὴ σύνδεσις γίνεται ἀκόμη καὶ εἰς ὀρισμένον σημεῖον τοῦ ἀναμφισβητήτου γνησιότητος διαλόγου Πολιτικῶ⁽²⁾. Ἐπειδὴ ὅμως, ὀλίγον ἀνωτέρω, εἰς τὸν αὐτὸν διάλογον, ὁ «οἰκονόμος» συνδέεται πρὸς τὸν «πολιτικόν»⁽³⁾, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἡ «πολιτική», πρὸς τὴν «οἰκονομικήν»⁽⁴⁾, ὑποθέτομεν ὅτι ἡ προηγουμένη ἀντίθετος μνεία δὲν ἀποτελεῖ παρὰ κατάλοιπον τῶν ἀπορριφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος θέσεων. Τοιοῦτοτρόπως μάλιστα θὰ ἦδυνάτο ἐνδεχομένως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ σύγχυσις ποῦ ἔχει παρεισφρήσει εἰς τοὺς πιθανώτατα κατὰ πολὺ μεταγενεστέρους Ἀντεραστάς⁽⁵⁾.

Ὅπως καὶ ἂν τελικῶς ἐκληφθῇ τὸ πρᾶγμα, ἡ σύνδεσις τῶν ἐννοιῶν «οἰκονομία» καὶ «πολιτική» θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ γίνεται δεκτὴ καὶ εἰς τοὺς Νόμους⁽⁶⁾, ὅπου μάλιστα αἱ ἀντίστοιχοι μαθήσεις, ἀσχολίαι ἢ ἐπιστήμαι⁽⁷⁾ λαμβάνονται ὡς πολυμερεῖς, ἂν ὅχ καὶ ὡς πολὺπλοκοι⁽⁸⁾. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, ὅπως καὶ ἡ «πολιτική», τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ «οἰκονομία» εἶναι ἓνα εἶδος «πεττείας»⁽⁹⁾, μὲ ἄλλους λόγους, μία πρακτικὴ διαλεκτικὴ τέχνη μὲ ἀναμφισβητήτους θεωρητικὰς προεκτάσεις⁽¹⁰⁾. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ διαλεκτικὴ φύσεως ἀσχολία εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν της εἰς τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα.

1. Πβ. αὐτόθι: «ἔστιν ἄρα ταυτό ... πολιτικός, οἰκονόμος, δεσπότης».

2. Πβ. Πολιτ., 259b: «οἰκονόμος καὶ δεσπότης ταῦτόν».

3. Πβ. αὐτόθι. 258e: «τὸν πολιτικόν ... καὶ ἔτ' οἰκονόμον».

4. Πβ. αὐτόθι. 259c: «εἴτε πολιτικὴν εἴτε οἰκονομικὴν τις ὀνομάζει». Ἐν ταῦθα δὲν πρόκειται περὶ διακρίσεως, ἀλλὰ περὶ ταυτισμοῦ. Πβ. αὐτόθι: «ἐπιστήμη μία περὶ πάντ' ἐστὶ ταῦτα».

5. Πβ. W. Werner, ἐνθ. ἀν.

6. Πβ. Νόμ. Γ', 902d: «οὐδ' οἰκονόμος οὐδ' αὐτὶς πολιτικοῖς».

7. Πβ. Πολιτ., 259c. Πβ. ἀνωτ. καὶ σημ. 31.

8. Πβ. Νόμ. Ζ', 808b: «τῶν τε πολιτικῶν μέρη πολλὰ καὶ τῶν οἰκονομικῶν». Πβ. ἡδὴ Ἀπολ., 31d· Γοργ., 521d· Πολιτείας Γ', 407d, καὶ Πολιτικ., 303e.

9. Πβ. λ.χ. Πολιτείας ΣΤ', 47c· Φαῖδρ. 274d.

10. Πβ. ἀνωτ., καὶ σημ. 31. Πβ. καὶ H. Lachière-Rey, *Les idées morales, sociales et politiques de Platon*, β' ἔκδ., Paris, 1951. M. Vanthoutte, *La philosophie de Platon dans les «Lois»*, Louvain, 1953, καὶ J. Luccioni, *La pensée politique de Platon*, Paris, 1958. Πβ. E. Moutsopoulos, *L'expérience esthétique: contemplation et expérimentation*, *Revue de Synthèse*, 1962, σσ. 303-306.

Δυνάμεθα τώρα πλέον, επανερχόμενοι εις ὅσα προηγουμένως ἐδέχθημεν, νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν παρουσίαν μιᾶς οἰκονομίας κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς δημιουργίας. Ἐλέχθη δηλαδή ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ ποιότης τοῦ ἀποτελέσματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ αἰτίου (1). Εἶναι, πράγματι, προφανές ὅτι ἡ ποιότης τοῦ ἀποτελέσματος εἶναι κατ'ἀνάγκην ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ αἰτίου. Ἀποδείξεις τούτου εἶναι ὅτι ὁ δημιουργὸς (πρόσωπον ἐνδιάμεσον μεταξὺ τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ὅποιον δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἀγαθόν) δὲν κατορθώνει νὰ ποιήσῃ κόσμον τέλειον, ἀλλὰ μόνον τὸν καλύτερον δυνατόν. Ὁ Leibniz θὰ χρειασθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς ὀλοκληρον δυνατολογίαν προκειμένου ν'ἀποδείξῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ὑπὸ ἄλλην, βέβαια, ἔννοιαν, περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀπολύτου.

Ὀλιγώτερον τέλειος καὶ αὐτοῦ τοῦ υπερβατικοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου, ὁ ἄνθρωπος-δημιουργὸς εἶναι καὶ ὀλιγώτερον ἐπιδέξιος ἀπὸ ἐκεῖνον κατὰ τὴν ὀρθωσιν τῶν ἔργων του. Τὰ τελευταῖα αὐτά, ὡς ἀποτελέσματα πραγματώσεως ἀντιστοίχων σχεδιασμῶν, εἶναι συχνὰ πολλαπλῶς ὑποδέστερα τῶν προτύπων τῶν, ἰδεατῶν ἢ πραγματικῶν. Ἐὰν ὁ σχεδιασμὸς τῶν, κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ἤδη μέτρα, πάσχει ἀτέλειαν, καὶ τὰ ἴδια, ὡς πραγματώσεις, θὰ πάσχουν περίσσειαν. Μὲ τὴν περίσσειαν αὐτὴν οἱ κακοὶ δημιουργοὶ προσπαθοῦν νὰ καλύψουν τὰς ἐλλείψεις τῶν ὀρθωμάτων τῶν, καταφεύγοντες εἰς κάθε εἶδους πλησμονικὰς διαδικασίας.

Τὰ παλαιὰ, δεδοκιμασμένα ἀπὸ τὸν χρόνον, ἔργα τέχνης γίνεται προσπάθεια νὰ υπερκερισθοῦν μὲ εὐθηνούς τρόπους, μὲ τεχνάσματα γενικῶς. Τὸ γραφικόν, τὸ περιγραφικόν, τὸ ἀκροβατικόν, τὸ πληθωρικόν, εἶναι στοιχεῖα εἰς τὰ ὅποια οἱ καλλιτέχναι καταφεύγουν προκειμένου νὰ καλύψουν τὴν ἔνδειαν τῶν κατασκευῶν τῶν (2). Ἡ μεῖξις τῶν μορφῶν, τὸ συγκεχυμένον τῶν γραμμῶν καὶ τῶν κινήσεων, δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐπικαλύψουν τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀρτιότητος· ἀντιθέτως, ἐπιτείνουν τὴν σύγχυσιν εἰς τὰς συνειδήσεις, καὶ ἐπισκιάζουν τὸ αἶτημα τῆς αὐθεντικότητος τῆς τέχνης, πρὸς βλάβην τῆς αἰσθητικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγικῆς τῶν νέων, κυρίως. Προσφυγὴ εἰς τὰ κλασσικὰ παραδειγματικά ἔργα καθίσταται τοῦ λοιποῦ ἐπιβεβλημένη. Μόνον τὰ ἔργα αὐτά, μὲ τὴν δομικὴν τῶν οἰκονομίαν, ἐκφράζουν τὴν μυχίαν αὐθεντικότητα τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς εἰς τὴν τέχνην (3). Πληρότης δὲν σημαίνει ὑπερκορεσμόν,

1. Πβ. ἀνω τ., σ. 301 καὶ σημ. 3.

2. Πβ. E. Moutsopoulos, *La musique dans l'oeuvre de Platon*, σσ. 266 κ.εξ.

3. Πβ. αὐτόθι, σσ. 309 κ.εξ. Ἡ σύμπτωσης σχεδιασμοῦ καὶ πραγματώσεως προεκτείνεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς ὕλης διὰ τῆς μορφῆς εἰς τὸν ἀριστοτελισμὸν (πβ. Ἀριστ., Μετ. τὰ φυσ., Z, 3, 1029a, καὶ 11, 1037a 29-30· H,

ὅπως καὶ νεωτεριστικὸν δὲν σημαίνει πάντοτε ἀπόβλητον, ὅταν συνδυάζεται πρὸς μίαν μορφικὴν οἰκονομίαν. Ὑπάρχει ἄραγε πλέον ἐνδιαφέρον μάθημα λιτότητος ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖον παρέχει ὁ Πλάτων ἀναφερόμενος εἰς τὸ μέτρον τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀντιστοιχίας καλλιτεχνικῆς προθέσεως καὶ πραγματώσεως;

I, 1042 a 27-28), γενικώτερον δέ, εἰς τὸν ὁμομορφισμόν ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ὀπισθεν τῆς διαμάχης διὰ τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου εἰς τὸ ἔργον τέχνης. Καλὸς καὶ κακὸς σχεδιασμός ἀπαιτοῦν κατάλληλον ἐκάστοτε ἐπένδυσιν κατασκευαστικὴν. Αἱ σχετικαὶ ἀτέλειαι δύνανται νὰ ὑπερκερασθοῦν διὰ διαφόρων τεχνασμάτων, πὺν νὰ προκύπτουν ὅμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν, νὰ εἶναι δηλαδὴ οὐσιαστικῶς τοῦ αὐτοῦ αἰσθητικοῦ χαρακτήρος μὲ αὐτήν, καὶ ὅχι ἀπλῶς ἐπικαλύμματα μιᾶς ἐνδείας. Πβ. καὶ J. Pucelle, L'hylémorphisme et ses champs d'application.